

האלף האחרון

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

נושא השבוע: יום כיפורים

ז' בתשרי תשפ"ד 1493 (שנה כח')

ההפטרה: "שובה ישראל" (הושע יד)

פרשת האזינו – שבת תשובה

"הלל' תגמלו זאת עם נבל ולא זכם הלוא הוא אביך" (לב, ו)

תוכחה מגולה יש כאן, לבני אדם המשקיעים את כוחם ומרצם ברדיפה אחר הבלי העולם הזה ומפספסים את העיקר. לפני בואו של האדם לעולם קוצב לו הקב"ה את מספר ימיו ונותן לו דעת כדי שיוכל ללמוד תורה ולקיים מצוות ולחיות בתבונה, אולם האדם משתמש בכוח ובשכל כדי לסחור ב"שטרות מזויפים", קרי הוא מבזבז ימיו על "חיים" שנראים יפים ומהנים אך למעשה הם ריקים מתוכן והוא ראוי לתואר "נבל" על שהחליף תורת ה' שהיא יקרה מכל הון בהבלי הזמן, ונקרא בן לא חכם שהרי על חכם נאמר (משלי יח): "חכם לב יקח מצוות", לכן המנצל את ימיו, שעותיו ורגעיו ללמוד תורה ולקיום מצוות אשריו ואשרי חלקו, וכמובן בלא להזניח את אשתו וילדיו וצורכיהם.

"לבל ידח ממנו נידח"

מעשה שהיה

בשבת שובה אשתקד, בדרשתו של הגר"י זילברשטיין שליט"א, סיפר בתוך דבריו מעשה מופלא שסופר פעם על ידי אחד הדרשנים, שהיה מרביץ תורה מפורסם, המכהן כר"מ באחת הישיבות הגדולות, ולפיכך התפלאו המשתתפים ביותר לשמוע מפיו שהוא עצמו בעל-תשובה, והוא סיפר: "בתחילת שנותיי למדתי בישיבה והתעליתי בלימוד, בשלב מסוים אחזה בי רוח שטות, השלכתי מעליי עול תורה ומצוות ונסעתי למצוא את עצמי ב...הודו.

יום אחד, לאחר טיולים מפרכים שערכתי במעבה הג'ונגלים, חשתי שלא בטוב ואושפזתי בבית חולים מקומי. הרופאים לא ידעו בתחילה מה יש לי, אבל כהוראה ראשונה אמרו לי שאני חייב לנקות את גופי מהמאכלים השונים שאכלתי בימים האחרונים והם אסרו עליי לאכול ולשתות במשך יממה שלימה.

במהלך אותה יממה הייתי משועמם וניסיתי לדבר עם הוריי בארץ ישראל ולספר להם מה עובר עליי, והנה אין קול ואין עונה. לא הצלחתי להשיגם, וגם לאחר עשרות שיחות טלפון לביתם, לא קיבלתי מענה. התפלאתי מאוד, ואף חששתי שכבר קרה להם דבר מה, כי תמיד הם ענו – לי באופן מידי. לאחר שעברה

יממה שבה לא אכלתי ולא שתיתי, ניסיתי להתקשר שוב אל ההורים, והנה הפעם הרימה אמי את הטלפון, ולאחר שסיפרתי לה מה קרה לי ועדכנתי אותה במצבי ושאני בבית חולים, שאלתי אותה מדוע לא הגיבו לעשרות שיחות הטלפון שלי.

בתגובה צעקה לי אמי אל תוך השפופרת ואמרה: 'וכי שכחת שאתמול היה יום הכיפורים?! מה קרה לך? הרי תמיד שמרת את היום הקדוש הזה, וגם כאשר נטשת את מסורת אבותיך, סיפרת לנו שביום הכיפורים אתה צום!!! אז מה קרה עכשיו???' ואז תפסתי את ראשי והבנתי שהקב"ה גלגל עליי את

ע"פ "אור החיים" אופק תל אביב * לא לעיין בזמן תפילה * שקיעה 6:31-6:39 * סוף זמן ק"ש 8:55-8:53

כניסת שבת: 6:19	יציאת שבת: 7:08	יציאת ש"ס ר"ת: 7:51
תחילת הצום: 6:16	צאת הצום: 7:06	יציאת ר"ת: 7:48

המחלה הזו כדי שאצום ביום הקדוש, כמו שאכן נהגתי לעשות גם כאשר התפקרתי. ואז אמרתי לעצמי: אם גם כאשר אני נמצא כל כך גרוע מבחינה רוחנית, הקב"ה מסייע לי כל כך ועומד לימיני, אני חוזר לבית המדרש!!! הודעתי על כך להוריי, ומיד עם שחרורי מבית החולים חזרתי לארץ ישראל והחילותי שוב ללמוד במרץ ובשקידה, עד שהגעתי לאן שהגעתי היום, שהנני זוכה להרביץ תורה ויראה בבחורי החמד בשיבתנו".

"על כך", ציין הגאון יצחק זילברשטיין שליט"א בדבריו בשבת שובה, "אנחנו מתפללים להקב"ה 'החזירנו בתשובה שלימה לפניך', דהיינו שתעודד אותנו בדרכי התשובה, ותראה לנו בגלוי שאתה אכן מעוניין בנו, וחפץ בטובתנו". (דירשו)

יום כיפור בעיירה נידחת באפריקה

טסתי לאפריקה לטיול תוך שאני משליך מאחורי גבי את דתי ואמונתי והגעתי לעיירה נידחת בשם קנו הנמצאת על גבול מדבר סהרה ולכן האקלים בה לוחט העננים כיסו על השמש, והחול ממדבר סהרה הקשה על הראות, היה זה בשעות הצהריים המוקדמות בעיירה המוסלמית הקטנה הזו ואז לפתע נזכרתי: "אלוקים אדירים! הערב יום-כיפור! מה, למען השם, אני עושה בעיירה הנידחת הזו? הדבר פשוט פרח מזכרוני". וכך ישבתי בפונדק העתיק מימי הבריטים, ובהיתי בכנפי המאוורר המסתובבים וחשבתי על מחילה וסליחה... קמתי וניגשתי אל משרדו של מנהל הפונדק האנגלי. "מר ווקר, תוכל אולי לומר לי

האם ישנם יהודים המתגוררים בקנו? "יהודים"? "כן אדוני, יהודים" "יבכך... תן לי לחשוב, מר רוקח הוא יהודי, אך הוא לא חפץ שידעו על כך. אבל מר סידקי הוא יהודי. משום מה, החנות שלו סגורה היום". "היכן מתגורר סידקי?", "מעל החנות שלו", השיב. "תוכל לומר לי היכן ממוקמת החנות?"

"כמובן אדוני, לך ברחוב המרכזי ותמצא את הבית בפניה השנייה, לימינך. זהו הבית היחיד ברחוב אשר לו שתי קומות, לא תוכל

לפסס אותו". התחלתי לצעוד, הרחוב היה מלא חול. בקושי יכולתי לראות את פני האנשים ברחוב, אך לבסוף הגעתי אל הבית. החנות היתה סגורה ומסוגרת, הכל היה חשוך ושקט. התחלתי לנקוש על החלון באגרופי ולפתע נפתח החלון בקומה הראשונה. "מי שם"? שאל האדם מלמעלה. "שלום עליכם" אמרתי. "עליכם השלום, ברוך הבא. אנא עלה במדרגות בצדו האחורי של הבניין. כולם מחכים לך".

"מחכים לי?", לא הבנתי. מעולם לא פגשתי את האיש הזה, בכלל לא ידעתי שיש יהודים בקנו. מדוע הוא אמר זאת? אט-אט טיפסתי במעלה המדרגות, וכשפתחתי את הדלת מצאתי 9 יהודים, שקידמו אותי בברכת "ברוך הבא" כשטליתות על כתפיהם.

כעת הבנתי מדוע הם חיכו לי, אני הייתי היהודי העשירי, העשירי למניין.... (בית חב"ד)

הלכות ערב יום כיפור

א. אין אומרים וידוי ונפילת אפיים בתפילת שחרית ובתפילת מנחה בערב יו"כ (ש"ע סי' תרד ס"ז) אבל בסליחות שבאשמורת הבוקר אומרים וידוי ונפילת אפיים אפילו לאחר עלות השחר (קודם נץ החמה!) (תורת מועדים סי' י ס"א, ילקו"י ח"ה עמ' כ"א) וכן "אבינו מלכנו" (סו).

ב. מצוה להרבות בערב יו"כ באכילה ושתייה (ש"ע סי' תרד ס"א) [וימעט בלימוד לצורך זה (משנ"צ/א)] ולכתחילה צריך לקבוע לפחות סעודה אחת על פת (חזו"ע עמ' רל"ה) [בין גברים, בין נשים, וגם מי שאינו מתכוון לצום בגלל חולי וכדו'] (ש"ת יב"א ח"א סי' לו) יש לאכול מאכלים קלים (ש"ע סי' תרח).

ג. המצטער הרבה בתענית של יום הכיפורים רשאי ליטול קודם הצום כדור הנקרא "קלי צום" כדי שלא ירגיש כ"כ בצער הנגרם ע"י התענית (חזו"ע ימים נוראים עמ' רנז).

ד. מנהג יפה לטבול בערב יו"כ במקווה טהרה (ש"ע סי' תרז ס"ז) וטוב קודם תפילת מנחה (משנ"צ ס"ק יח) וטוב לא לפני שעה קודם חצות יום [חצות יום 12:33] (כה"ח ס"ק נג), ואם אינו יכול ישפוך על גופו 12.5 ליטר מים אפשר במים חמים ע"י מקלחת (סו' תקפ"א ס"ק פה, ילקו"י ימים נוראים עמ' קפח ס"ז).

ה. סעודה מפסקת אוכלים חגיגי וצריך לסיים לאכול ולשתות לכל המאוחר עד זמן הדלקת נרות, ויצחצח שיניו פן יבלע משהו משאריות המזון בצום (פעולת לדיק לחיים פ"ג).

ו. האשה תברך על הנרות: "להדליק נר של יום הכפורים" (ש"ע והרמ"א סי' תרי ס"ז ומשנ"צ ס"ק ז) ובסיום

ההדלקה תברך ברכת שהחיינו. (מאחר שברגע שתברך "שהחיינו" כבר יחול עליה חובת היום ויהיה אסור לה להדליק) ויכולות שלא לברך "שהחיינו" ולצאת ידי חובה במה שתשמענה בביה"כ לאחר "כל נדר", וצריכה לזכור לחלוץ את נעלי העור מרגליה קודם ההדלקה. (תורת מועדים סי' י', ב"ח ס"ט).

יש להדליק נר נשמה [של 26 שעות] **בערב יום הכיפורים כדי שבמוצאי יוה"כ יוכלו להבדיל עליו.**
ז. נוהגים לעשות "כפרות" בערב יו"כ, יש שעושים ע"י תרנגול לכל אחד מבני הבית ושוחטים אותו לכפרה (ש"ת יח"ד ח"צ סי' ע"א) ואפשר לקיים מנהג כפרות גם בכסף (שיסובבו המעות מעל ראשם) (מועדים כהלכה סי' ז ס"י) ואת הכסף לפדיון כפרות (או מעות פדיון התרנגול השחוט) נותנים אח"כ לעניים. (ש"ע סי' תרה מהרמ"א) אי אפשר לשלם מכספי מעשר עבור הכפרות (משנ"ב סי' תרה ס"ק ו, כה"ח ס"ק כח).

ח. עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שיפייס את חברו, ותחילה ישיב לו את ההונאה, הגזל או הריבית שלקח ממנו שלא כדין (ש"ע סי' תרו).

והוא הדין הבעל ואשתו יבקשו סליחה אחד מהשני, והבנים והבנות ינסקו ידי אביהם ואימם ויבקשו מחילה, ואם אינם עושים כן גדול חטאם, מ"מ גם בן טיפש שאינו עושה כן, ימחלו לו הוריו בפה מלא. (ב"ח ס"ה-ו). * על הטלית אפשר לברך עד השקיעה (6:36).

ט. יש להיזהר להכין נרות שיהיו מסוגלים לדלוך עד שחוזרים מביה"כ בלילה, במידה ואף אחד מבני הבית לא נשאר בבית עד הלילה (משנ"ב סי' רסג ס"ק ז). [שידלקו לפחות עד 21:00 לערך].

הלכות יום הכיפורים

א. יום הכיפורים אסור בעשיית מלאכה ואסור באכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, בנעילת נעלי עור ואישות (ש"ע אור"ח סי' תרי"א ס"א-ג) וצריך לנהוג הרחקות כמו בזמן שהיא לא טהורה [ש"ע סי' תרטו ס"א].

ב. קטן בגיל 13 וקטנה בגיל 12 חייבים לצום (ש"ע סי' תרטו ס"ב), ואפילו שהם חלשים (אא"כ הרופא קבע שיש חשש סכנה בכך) **וקטן מגיל 12 או קטנה מגיל 11 יתענו עד חצות יום ולא יותר, או כפי כוחם** (חז"ע עמ' שט). **וקטנים מגיל 9-10 יתענו תענית מס' שעות כפי כוחם. ואם הם פחות מגיל 9 לא יתענו כלל אפילו למספר שעות ואם הם רוצים יש למחות בידם** (ש"ע פס).

ג. אסור לרחוץ במים ביום הכיפורים בין בחמים בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו למים אסור (ש"ע אור"ח סי' תרי"ג ס"א), כשזה לתענוג. אבל אם היו ידיו או מקום אחר מלוכלך מותר לרחצם ולהסיר הלכלוך (פס). ובשחרית לא ירחץ פניו במים אלא רק את עיניו כדי להסיר לפלוג שבעין (תורת מועדים סי' יג ס"ד). תינוק "שלכלך" מותר לרחצו (חז"ע עמ' שט"א ס"ק מז).

ד. בנטילת ידיים של שחרית וכן היוצא מבית הכסא נוטל עד סוף קשרי אצבעותיו (ש"ע ס"ב) אבל כהן העולה לדוכן לברכת כוהנים נוטל ידיו עד סוף הפרק כרגיל (משנ"ב ס"ק ז).

ה. אף שיום הכיפורים אסור בנעילת נעלי עור, יש לברך ברכת "שעשה לי כל צרכי" בשם ומלכות, וכן המנהג (הלכות עולם ח"א עמ' נג).

ו. מצוה לחנך גם את הקטנים באיסור נעילת נעלי עור ביוה"כ (תורת מועדים סי' יג ס"י) וקטן לפני גיל חינוך (5-6) מותר לנעול לו נעלי עור אך טוב שינעלו לו נעלי גומי או בד (חז"ע עמ' שט"א).

ז. ראוי שכל גבאי יכריז בביה"כ לפני כל נדרי שמי שבא לביה"כ בנעלי עור שיסירם (מחמת שלא ידע שזה אסור) מרגליו ודברי חכמים בנחת נשמעים. (ילקו"י ח"ה עמ' 3 ס"ז).

ח. היולדת בתוך 30 יום ללידה וכן חולה אף שאין בו סכנה מותרים בנעלי עור (ש"ע סי' תרי"ד ס"ג) כשאין באפשרותם להשיג נעלי גומי (חז"ע עמ' שט) וכל אדם מותר בנעלי עור במקום צורך גדול (עיין ש"ע ס"ד חז"ע פס). [כגון: כשיש סכנת עקרבים ועוד].

ט. מותר לשאוף טבק הרחה ביום הכיפורים [אך אין מברכים על ריחו] (חז"ע ברכות עמ' ש"א).
וכן מותר להריח בשמים ואדרבא מצוה לברך על ריח טוב של מיני בשמים כדי להשלים מאה ברכות, ויכול לברך עליהם כמה פעמים ביום לאחר שיהיה היסח דעת בין פעם לפעם (חז"ע עמ' רפג).

י. מי ששכח וברך על איזה מאכל או משקה ביוה"כ לא יטעם ממנו אפילו מעט אלא יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (ש"ת יצי"א ח"י סי' מא).

יא. יש להתפלל את תפילות יום הכיפורים בבכייה ובדמעות ובהכנעה יתירה ואם אינו יכול לבכות, יתפלל לפחות בקול בכי (ב"ח סי' יח).

יב. בכל וידוי חייבים לעמוד (ש"ע סי' תר"ג סי"ג משנ"ב ס"ק ו) ולכתחילה יעמוד כפוף. ואסור לו להיתמך באיזה דבר [באופן שאם יינטל אותו דבר ייפול] אך לזקן או חולה מותר. (כה"ח ס"ק כג) יכה באגרופו בנחת כנגד ליבו [4 אצבעות למטה חזה שמאל] (חז"ע עמ' י) על כל מילת וידוי ויכוין על מה שאומר.

יג. לכתחילה יזדרזו להתחיל תפילת מוסף קודם חצות יום (12:33), מ"מ בדיעבד אפילו הגיע זמן מנחה גדולה יש להקדים מוסף לתפילת מנחה (כה"ח סי' תרכ ס"ק ח, חז"ע עמ' שמו-שמו, עיין ש"ע פס).

יד. בשעה שנופלים על הארץ ב"והכהנים והעם" צריך לשים איזה הפסק בינו לבין הקרקע (וכל אחד ידאג לעצמו למגבת וכיוצא ב). (ש"ע סי' תרכ"א ס"ד, כה"ח כט).

טו. במוצאי יו"כ טוב שיסיר את הטלית הגדולה מעליו קודם ערבית (הלכה כדורה סי' יח ס"ב כה"ח פס ס"ק טו). אין לתקוע בשופר אלא אחר צאת הצום [שיש ששומעים את התקיעה הולכים לאכול] (חזו"ט).

טז. אין לאכול במוצאי הצום לפני הבדלה אבל מי שצמא מותר לו לשתות מים [בצאת הצום] אפילו לא התפלל עדיין ערבית (חזו"ט עמ' ס"פ).

יז. במוצאי יוה"כ מבדילים על הכוס ואין מברכים על בשמים (ש"ע סי' תרכ"ד ס"ג).

יח. אם אינו מוצא נר ששבת [שהיה דלוק מערב יו"כ עד מוצאי כיפור] לברכת "בורא מאורי האש" אינו יכול לברך על נר שהודלק במוצאי יו"כ (ש"ע סי' תרכ"ד ס"ה, חזו"ט עמ' ס"ד).

יט. ראוי לכל אדם בריא להיזהר שלא לאכול במוצאי יו"כ עד זמן "רבינו תם" (ק. ילקו"י סי' תרכ"ד ס"ה).

דין חולה ביום הכיפורים

א. מעוברות ומניקות צמות ביוה"כ (ש"ע סי' תרי"ז ס"א) מ"מ מעוברת שהריחה ריח מאכל ומתאוה לאוכלו, לוחשים באוזנה שהיום כיפורים ואם נתקררה דעתה בזה מוטב, ואם לא מאכילים אותה "שיעורין" (כמבואר בסעיף ח) עד שתתיישב דעתה ותמשיך לצום (ש"ע סי' תשנ"ב ס"ק ז).

ב. מעוברת במקרה מיוחד שהרופא אומר כשתצום יש חשש סכנת הפלה תאכל 'לשיעורין' [סעיף ח]. ומנקה שהתינוק חולה והרופא אומר שאם תתענה ביוה"כ יכולה לגרום לחשש סכנה לתינוק מאחר שלא יהיה לה מה להניק [אפילו שיש תחליף מטרנה], לא תתענה ותאכל לשיעורין (חזו"ט עמ' רפ"ו).

ג. יולדת (או המפלת ב"מ) משעה שהחלו סימני הלידה (משנ"כ סי' תרי"ז ס"ק ט) ועד שלשה ימים מהלידה [72 שעות!] פטורה מלהתענות (ש"ע סי' תרי"ז ס"ד) ואפילו אומרת שיכולה להתענות אין שומעים לה, וצריכה לאכול ביוה"כ (משנ"כ ס"ק י). ואינה רשאית להחמיר על עצמה (ילקו"י סי' תרי"ז ס"ב) מכל מקום מאכילים אותה "שיעורין" (כמבואר בסעיף ח) (ש"ע יח"ד ח"ו עמ' ריא, ש"ת אור לציון ח"ד עמ' קח, כה"ח ס"ק יט).

ד. יולדת מסוף היום השלישי [מסוף 72 שעות] ועד היום השביעי [ועד סוף 148 שעות מהלידה] אם אמרה צריכה אני לאכול מאכילים אותה (ש"ע פס ס"ד) אע"פ שהרופא אומר שאינה צריכה, ואם אמרה איני צריכה אין מאכילים אותה ביוה"כ משנ"כ ס"ק יא).

ה. חולה שהרופא קובע שיש חשש סכנה אם יתענה פטור מלצום ואפילו אם אין סכנה מידית, ואפילו כשיש ספק סכנה. ואם הרופא אומר שצריך לאכול והחולה אומר שאינו צריך שומעים לרופא, וכן אם הרופא אומר שהחולה יכול להתענות והחולה אומר שאינו יכול שומעים לחולה אפילו נגד מאה רופאים (ש"ע סי' תרי"ח ס"א).

ו. חולה שאוכל פת מפני פיקוח נפש ייטול ידיו תחילה את כל כף היד כרגיל ומברך על נטילת ידיים (חזו"ט עמ' שח) [ואם אוכל "לשיעורין" היינו כל 10 דקות 30 גר' אפילו אז נוטל ידיו בלי לברך].

ז. זקן מופלג שתש כוחו מחמת התענית דינו כחולה שיש בו סכנה ואפילו אין לו חולי פנימי צריך לאכול ביום הכיפורים (תורת מועדים סי' יד ס"יט-כ).

ח. כל אלו (כגון: חולה שיש בו סכנה, יולדת וכיו"ב) שהותר להם לאכול, יאכלו וישתו "לשיעורין" (ש"ע סי' תרי"ח ס"ז-ח) דהיינו 30 גר' אכילה כל 10 דקות, ו-40 גר' שתיה [וזוה באדם בנוני אבל באדם גדול או קטן השיעור המותר כמלוא לוגמיו שהוא שיעור שתיה כדי שישלכו לצד אחד של פיו ויראה כמלא לוגמיו] (חזו"ט עמ' רלז וש"ע סי' תרי"ח ס"ט) כל 5 דקות (תורת מועדים סי' יח-יט) וטוב כל 9 דקות (חזו"ט עמ' רלז) אלא אם כן הרופא קבע שצריכים לאכול הרבה בבת אחת (ס"יד).

ט. אם שכחו לשקול את מידות השיעור הנ"ל לפני יוה"כ מותר לשקול את המאכלים והשתייה ביום הכיפורים (ובלבד שלא יהיה המשקל מופעל באמצעות חשמל או בטריה) (פס סי"ז).

י. האוכלים [ילדים או חולים] ביום הכיפורים, יאמרו "יעלה ויבא" בברכת המזון (ש"ע סי' תרי"ח ס"י כה"ח ס"ק סא). ואם שכחו אינם חוזרים, ואינם צריכים לעשות קידוש (חזו"ט עמ' שח).

יא. חולה שאין בו סכנה (כגון: חולה שנפל למשכב) הצריך לבלוע גוליות ותרופות ביוה"כ, אם טעמם מר ביותר ואינן ראויות לאכילה רשאי לבלועם בלי מים, ואם התרופות ראויות לאכילה יעטוף אותן בנייר דק, ויבלעם עם הנייר [בלי מים] ואם קיימת אפשרות להחליף את התרופות בפתילות שאין משתמשים בהם דרך הפה עדיף לעשות כן (תורת המועדים סי' יד ס"כא).

העלון מוקדש לעילוי נשמת: מרדכי בן שמחה ויצחק בן שמחה ז"ל ת.ג.צ.ב.ה.

העלון מוקדש לרפואת מרים בת אסתר, ציפורה בת אסתר, יורם בן עליזה, עליזה בת פרידה חי"ו

להעיר ולעודד: מפאת קדושת ימי חול המועד יש דברים שאסור לעשותם בימי חול המועד ולכן יש לבצעם לפני חג הסוכות כגון: פעולות הקשורות לכתיבה, תשלום חשבונות, הכנת שעורי בית, כיבוס בגדים, תספורת וגילוח, גיוס גינה לנוי, פיתוח תמונות וכו'.

לקראת זוג סוכות

הלכות בניית סוכה

א. המהדרין מתחילים בעשיית הסוכה במוצאי יום הכיפורים (ש"ע סי' תרכ"ט ס"ה בהרמ"א).
ב. הסוכה צריכה להיעשות לכל הפחות משלוש דפנות וסכך (ש"ע סי' תרל) וגודלה המינימלי $7 \times 7 \times 10$ טפחים (ס"ט תרל"ט ס"א) [גובה*אורך*רוחב] (מעיקר הדין $56 \times 56 \times 80$ ס"מ וראוי $57 \times 57 \times 100$ ס"מ וממדת חסידות טוב $70 \times 70 \times 100$ ס"מ) (חז"ע עמ' ט-י).

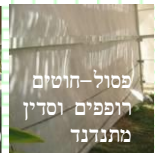
פסול-דופן מתנדנדת

פסול-דופן מתנדנדת

כשר-בגלל הקרשים

פסול-חוטאים רופפים וסדין מתנדנד

ג. כותלי הסוכה ומחיצותיה אפשר לעשותם מכל דבר העומד בפני רוח למעט סדינים שאינם כשרים לדפנות שהרי רוח מצויה מנדנדת אותם (ש"ע סי' תרל"ט ס"א) לכן כדי לפתור זאת מניחים קרשים במאוזן לאורך הדופן עד גובה של מטר כשאין מרחק בין קרש לקרש 24 ס"מ ואז אפשר לשים סדין באופן שרוצים וכך יש לעשות לשלוש דפנות לפחות (ולקו"י ח"ה עמ' קיט, ש"ע ס"ט).

פסול-גג פלסטיק

פסול-חממה מרובה מצילתה

ד. סכך הסוכה צריך שיהיה מן הצומח ותלוש, ואינו מקבל טומאה, (ש"ע סי' תרכ"ט ס"א). ולכן יש לסכך בענפי אילנות וכדו' או ב"סכך לנצח" (חז"ע עמ' כג) אין לסכך בפלסטיק, ניילון או נייר קרטון (ק. ילקו"י סי' תרל"ט ס"ד-טז).

ה. לכתחילה טוב לחוש ולהיזהר שלא לסמוך את הסכך על דבר שמקבל טומאה כגון: על צינורות ברזל או רשת ברזל, ואם העמיד בכל זאת מותר בדיעבד ובמותר לברך עליה (חז"ע עמ' מד ס"ב). לכן טוב שייתן על צינורות ברזל קורות עץ ועליהם יניח את הסכך (חז"ע ס"ט).

ו. לכתחילה טוב לחוש ולהיזהר שלא לחבר את הסכך לדופן ע"י מסמרים, חוטי ברזל [כוון שמקבל טומאה] ואם חיבר מותר בדיעבד. ומותר לברך על סוכה כזו והטוב ביותר לחבר את הסכך לדפנות עם חוטים צמחיים מיוחדים [הנמכרים בחנויות לחומרי בניין] (חז"ע עמ' מד, כה). ומותר לחבר על ידי אזיקונים או חוט מניילון אע"פ שמקבלים טומאה מדרבנן (ולקו"י סוכות סי' תרכ"ט ס"ה).

* אפשר ל"החזיק" את הסכך לגג הסוכה ע"י שייתן על הסכך קורות עץ ואת קורות אלו יכול לחבר עם כל דבר שמקבל טומאה כגון: חוטי ברזל, מסמרים וכו' (ע"פ ש"ע סי' תרכ"ט ס"ה, משנ"ב ס"ק כו).

ז. מותר לקצוץ ענפים של עצי פרי כדי לסכך בהם את הסוכה ועדיף יותר שגוי יקצוץ את הענפים לבדו, ואם יש לו אילנות סרק עדיף יותר לקצוץ מהם ואז אפשר ע"י ישראל (חז"ע עמ' ס"א).

ח. הקוצצים לסיכוך הסוכה מאילנות השייכים לרשות עירונית המקפידה הרי זה מקיים מצוה הבאה בעבירה ואסור לברך ברכת "ליישוב בסוכה" משום גזל, והוא הדין הגזול עצים וקרשים, כגון: מאתרי בניה ובנה בהם סוכה (ש"ע יח"ד ח"ה סי' מו) [העיריה חותכת עצים לסכך ומחלקת בחינם].

אסור לבנות את הסוכה בשעות הצהריים [14:00-16:00] או בשעות המאוחרות של הערב [אחרי 23:00] באופן שמקימים רעש בדפיקות פטיש, קדיחות וגרירות וכו' שבנית סוכה כזו "הוי מצוה הבאה בעבירה".

ט. מותר לבנות את הסוכה ע"י כל אחד אפילו גוי, אבל לגבי נתינת הסכך על הדפנות מותר לכתחילה אפילו ע"י אשה או קטן (ש"ע סי' תרל"ט ס"א ילקו"י סי' תרל"ט ס"ב) אבל ע"י גוי אין לעשות כן ובדיעבד אם עשה כן הסוכה כשרה (ילקו"י ס"ט).

י. אין לסכך את הסוכה קודם שיעשה את הדפנות כשרות כדת וכדין (ש"ע סי' תרל"ט ס"ב טז משנ"ב ס"ט). מכל מקום בדיעבד אם עשה את הסכך לפני הדפנות הסוכה כשרה (הליכות עולם ח"ב עמ' רסו) ומברכים עליה "ליישוב בסוכה" (חז"ע עמ' לח) והמחמיר להרים ולשים שוב את הסכך תבוא עליו ברכה (ילקו"י ח"ה עמ' קל"ב ס"ד).

פסול-עץ מעל לסוכה

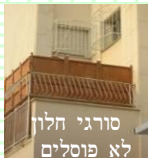
פסול-גג מעל לסוכה

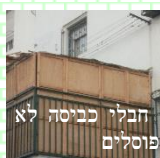
פסול-גג מעל לסוכה

יא. יש לבנות את הסוכה תחת כיפת

השמים [מקום פתוח שלא יהיה מעל הסוכה בית, גג או אילן] ולכן אין לעשות את הסוכה במרפסת שעל גבה מרפסת, (ש"ע סי' תרכ"ט ס"א).

סודרי חלון לא פוסלים

חבלי כביסה לא פוסלים

יב. מותר להקים סוכה תחת חוטי טלפון וחשמל או חוטי כביסה (ק. ילקו"י סי' תרל"ט ס"ב) ואף אם תלויים בגדים על חוטי הכביסה אין הסוכה נפסלת (חז"ע עמ' ס"ט ס"ל). וכן מותר להקים סוכה תחת

חלון מסורג עם "בטן" (עמק המשפט ח"ג סי' ז).

מזגן מעל

ג. בכל מקום שיש בגג הסוכה סכך פסול [או שיש קירוי פסול מעל סכך כשר כגון: מזגן] בשיעור של 4 על 4 טפחים (32×32 ס"מ) בין באמצע הסוכה ובין בצידה אין לאכול ולישון תחת אותו מקום (משנ"צ סי' תרל"ג ס"ק טז) ולכתחילה יש להחמיר שלא לאכול ולישון אם שיעורו מ-3 טפחים ומעלה (24×24 ס"מ) (ס"ק ג חז"ע סו).

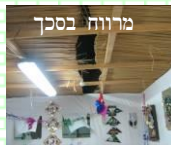
יד. ☒ אם יש סכך פסול ברוחב 4 טפחים (32 ס"מ) לאורך כל הסוכה (ש"ע סי' תרל"ג ס"א).

✦ אם זה באמצע הסוכה – פוסל את הסוכה (ש"ע ס"ק) [שיוצר כאן 2 סוכות וצריך לבדוק כל חלק אם יש בו שיעור סוכה ומקיים תנאי סוכה שאל"כ אותו חלק פסול] (משנ"צ ס"ק ג).

כשר-ראין לשבת
בתחת לשטח עם הגג

✦ אם זה בצד הסוכה – אזי אפילו אם הסכך הפסול הוא עד 4 אמות (192 ס"מ) (ש"ע ס"ק) אינו פוסל את הסוכה, ומחשיבים את הדופן (בצד הסכך הפסול) כאילו מגיעה עד הסכך הכשר, מ"מ אין לשבת תחת הסכך הפסול [דין דופן עקומה הוא דווקא כשהדופן מגיעה עד גג הסוכה, שאל"כ אין היתר של דופן עקומה ודופן זאת לא נחשבת לסוכה ואז צריך לראות אם בלי דופן זו יש מספיק דפנות לסוכה להיתר] [כל ההיתר שבלי הקטע הפסול יישאר לנו גודל סוכה מינימלי הלכתי] (חז"ע עמ' סו).

מרווח בסכך

☒ אם יש סכך פסול ברוחב פחות מ-4 טפחים לאורך כל הסוכה אין זה פוסל את הסוכה, מ"מ מותר לאכול או לישון תחתיו רק אם הוא פחות מ-3 טפחים (ס"ק).

טו. אם יש מרווח בסכך הסוכה בין באמצע בין בצד לאורך כל הסוכה:

☒ אם הוא פחות מ-3 טפחים (24 ס"מ) – כשר, אבל אין לאכול או לישון תחתיו [אבל סתם חורים בסוכה מותר לשבת או לאכול תחתיהם].

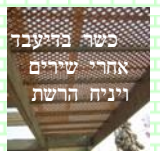
☒ אם הוא מ-3 טפחים (24 ס"מ) ומעלה – פוסל את הסוכה ויוצר כאן 2 סוכות משני צידי המרווח וצריך לבדוק אם יש בכל חלק שיעור סוכה (ש"ע סי' תרל"ג ס"א חז"ע עמ' סו).

פסול-סכך ממחכת

פסול-סכך ממחכת

כשר בדיעבד
אחרי שירים
ויניח הרשת

כשר וישים סכך על גג
הפרגולה

✦ אם הפרגולה עשויה מאלומיניום [היינו פרופלי הצללה] פסולה מלשמש לסוכה (ש"ע סי' תרכ"ט ס"א).

✦ אם היא עשויה מעץ ופרופלי ההצללה עשויים כעין

רשת - פסולה לשמש לסוכה (כדין נסר רחב 4 טפחים ש"ע סי' תרכ"ט ס"א ומג"א סי' תרכ"ט ס"א ו)

[במקרה כזה צריך לפרק את "הרשתות" להגביהם ולהרכיבם שוב וההיתר אינו לכתחילה] (ש"ע סי' תרל"ג)

ס"ט בסתם, משנ"צ ס"ק כה, כה"ח ס"ק לו, ק"לקו"י ס"ק).

ואם פרופלי ההצללה עשויים כעין נסרים ארוכים

הנמצאים במרווחים גדולים באופן שחמתה מרובה מצילתה, יניח סכך כשר

עליהם והפרגולה כשרה. אם הנסרים ארוכים ונמצאים במרווחים קטנים (כ-2 ס"מ)

אזי תלוי, אם גג הפרגולה כולו בשיפוע והנסרים מחוברים ע"י מסמרים - הסוכה

כשרה בדיעבד (כסכך מוחזק ע"י מסמרים עיין חז"ע עמ' מז-ראה הלכה ו'). אך אם גג

הפרגולה ישר [אע"פ שכל נסר עומד בשיפוע] – הפרגולה כשרה לשמש לסוכה

(תחומין תשנ"ט סי' יט, קובץ זכרון רחמים עמ' ס שיהי כל נסר מסוגל לעמוד בגג גם ללא המסמר המחבר אותו וכן אין המסמרים משווים לגג דין מצנע קבוע. חז"ע עמ' לו, סי' הסוכה השלם עמ' שלח).

✦ אע"פ שקרשי הצללה שמשמשים לסכך צבועים בצבע לנאותו הם אינם פוסלים (חז"ע סוכות עמ' לז).

✦ כל הפרגולות שהכשרנו הם בתנאי שישים 3 דפנות שלמות (אע"פ שהדפנות צריכות להיות קודמות לסכך

כמבואר בש"ע סי' תרלה בהרמ"א מאחר ויש כאן קורות רחבות כמסגרת לסכך ברוחב טפח זה נחשב כאילו הדפנות קדמו לסכך

כמבואר במשנ"צ ס"ק יא). ואם זו סוכה ישנה [לפני 30 יום] צריך לחדש בה בסכך או בדפנות (ש"ע סי' תרלו

ס"א) [עשיית דופן מתוך 3 שחייבים נחשב חידוש ובסכך ע"י שיפרק "לייסט" אחד ויחברו שוב] (ד"ע, ע"פ

ובחז"ע להלן) ובדיעבד שלא חידש כלום בכל זאת הסוכה כשרה (חז"ע עמ' סב, משנ"צ ס"ק ד).

✦ כל הפרגולות שהכשרנו כמות שהם ללא תוספת סכך דווקא כשנעשו לצל (ש"ע סי' תרל"ג ס"א) אבל

אם נעשו לצניעות פסולות (משנ"צ ס"ק ה) וכדי להכשירם צריך להוציא הנסרים שבגג ולחברם שוב.

טז. מצוה לנאות (לקשט) את הסוכה שנאמר "זה אלי ואנוהו" (מסכת שבת קל"ג ע"ב).

יז. מותר לתלות תמונות של רבנים לנוי בסוכה (חז"ע עמ' עז), ולכתחילה אסור לכתוב

פסוקים על נייר וכד' כגון "בסוכות תשבו שבעת ימים" כדי לקשט את הסוכה, ואם כבר נכתב

או נדפס בדפוס, מותר לקנותו ולקשט בו את הסוכה (ס"ק עמ' לז ס"ח).

יח. כשתולים קישוט בתקרה, יש להשתדל שהקישוט לא ירד למרחק 32 ס"מ מהסכך (ואם יורד

למרחק 32 ס"מ וגם יש בו אורך ורוחב 32 ס"מ אז לכל הדעות אסור כבר לשבת תחתיו). (ש"ע סי'

תרכ"ז ס"ד והרמ"א ומשנ"צ ס"ק טו), ומותר לתלות פירות שביעית לנוי בסוכה (ש"ת ילקו"י מועדים סי' כ).

יט. פירות שתלו אותם בסוכה לנוי אסור ליהנות מהם עד מוצאי שמחת תורה אפילו נפלו מהסוכה (ש"ע סי' תרל"ח ס"ב). ולכן טוב להתנות בערב החג בנוסח זה: "אני מתנה על נוי הסוכה לאכלם מתי שארצה" ואז אם יפלו יוכל לאכלם. ובגוף הסוכה אין מועיל שום תנאי ליהנות ממנה ולכן אסור ליטול קיסם מהסוכה לחצוץ בו את שיניו (ס"א ובהר"מ א').

הלכות ארבעת המינים

- א.** צריך כל אדם לדאוג לקנות ארבעת המינים לו ולבניו, ולא פחותה מצוה יקרה זו משאר דברי חול או הבלים שאדם נותן את כל ממונו עליהם (ילקו"י עמ' קע"ג, חזו"ע עמ' רנה).
- ב.** קטן היודע לנענע חייב אביו לחנכו במצות ארבעת המינים ואם ידו משגת חייב לקנות בעבורו סט ארבעת המינים (חזו"ע ס"ט).
- ג.** **אופן קשירת ארבעת המינים:**

ארבעת המינים

מצוה לאגוד את הלולב עם ההדס והערבה בקשר גמור דהיינו שני קשרים זה על גבי זה (ש"ע סי' תרנ"א ס"א) ואם לא איגדם בדיעבד כשר (חזו"ע ע"מ קמ"ב).
אופן הקשירה: ייקח שלושה עלים של הלולב ויניחם תחת הלולב כשפניו למטה והשדרה כלפיו, יניח הדס אחד על השידרה של הלולב ואחר בצד ימין של הלולב ואחר בצד שמאל ואח"כ יניח ערבה אחת בצד ימין והשנייה בשמאל (כה"ח סי' תרנ"א ס"ק י"ד) באופן שלא תכסה הערבה את ההדס (כה"ח כח).
 וצריך שהשדרה של הלולב יהיה גבוה לפחות טפח [8 ס"מ] מעל ההדסים והערבות (עם העלים) (ש"ע סי' תרנ"א ס"א, חזו"ע עמ' קנ"ט) ואם הגובה פחות לא יוכל לברך על זה (חזו"ע ס"ט כה"ח ס"ק ט). וצריך לקשור את ההדסים גבוה מן הערבה (הרמ"א סי' תרנ"א ס"א כה"ח ס"ק כ"ד).

כללים בבחירת ארבעת המינים

לולב

המדירה באורך השדרה

דוגמא לעלה אמצעי שנפתח

דוגמא לעלה אמצעי

נקטם עלה עליון של הלולב

לולב

✓ אורך הלולב (מינימום) 4 טפחים (ש"ע סי' תרנ"א ס"א) [= מעיקר הדין 27 ס"מ וטוב להדר לכתחילה וליטול 32 ס"מ (ש"ע ס"ט, חזו"ע עמ' קס"ב, משנ"ב איש מלכיה ס"ק 1) מ"מ אם אפשר בנקל לקחת 40 ס"מ כדי לחוש לשיטת החזו"א עדיף] (ק.ילקו"י סי' תרנ"א ס"ז) ושעור אורך זה בשדרה מלבד העלים שבראש השדרה (ש"ע ס"ט) ואפילו אורך יותר כשר (ס"ב).

לספרדים: אם נחלקו רוב עלי הלולב [כל עלה מורכב משני עלים

שמחבורים בגבם וחביבור זה נפתח] (ש"ע סי' תרמ"א ס"ג) וכל עלה שבו נחלק ברובו (משנ"ב ש"ע ס"ט) הלולב פסול (ס' ילקו"י החדש עמ' נ"ג ס"ט), עיין בספר כי בא מועד לגר"מ חותה סוכות עמ' קמ"ה ס"ט שמסביר דרש"ל כן ולא כפי שמוצא בחזו"ע ס"ט, וכן ילקו"י הג"ל מסביר כן) אם יש קליפה אדומה אשר מחברת את עלי הלולב

אין להסיר קליפה זו כדי לבדוק אם נחלקו העלים שבראש הלולב (חזו"ע ס"ט עמ' רח"ל).
לאשכנזים: אם נחלק העלה האמצעי של הלולב עד השדרה- הלולב פסול (הרמ"א ס"ט).

✓ נקטם ראשו דהיינו נקטמו רוב העלים העליונים [כגון: שהלולב מסתיים ב-2 עלים הגבוהים ביותר והם באותו גובה] ורוב של כל עלה ועלה פסול (ש"ע סי' תרמ"ב ס"ז חזו"ע ע"מ ר"א- ר"ז, וכן דעה שניה בצ"ח"ל ד"ה "רוב העלים העליונים" ש"ע ס"ה"א כהר"מ"א וכן נהר שלום סוכר כן וכן חזו"ע וא"ש מלכיה ש"ע) ואם אין אלא אחד בראש שדרת הלולב ונקטם ברובו פסול (ס"ט). ולולבים שהקצה העליון שלהם הוא דק מאוד ונשרף מחום השמש כשר (ס"ט).

✓ לא ישהה את הלולב, ההדס והערבה כולו במים במשך 24 שעות, שיש פוסלים אותם משום כבוס ובדיעבד שעשה כן הם כשרים (חזו"ע ע"מ קס"ג).

✓ מעיקר הדין אם השידרה עקומה כמגל- פסול (דווקא כשעקום לפניו או לצדדים אבל לאחר כשר) (ש"ע סי' תרמ"א ס"ח) ולכתחילה יקח לולב ישר לגמרי (חזו"ע עמ' ק"א).

הדס משולש

הדס

✓ **שיהא משולש** היינו ששלושת העלים שבכל קנ יצאו מאותו גובה של הענף ואם עלה אחד למעלה מהן או למטה הרי זה פסול (ש"ע סי' תרמ"א ס"ג) ולכתחילה כל שיעורו צריך שיהא משולש, אם היה משולש ברובו כשר (ס"ה)

✓ אורכו יהא ג' טפחים (ש"ע סי' תרנ"א ס"א) [מעיקר הדין 20 ס"מ וטוב להדר לכתחילה ליטול 24

ס"מ (ש"ע ע"מ ע"מ, משנ"צ איז מלכ"ה ס"ק 1) מ"מ אם אפשר בנקל לקחת 30 ס"מ כדי לחוש לשיטת החז"א עדיף] ושיעורו נמדד (גם של הערבה) ע"פ אורך שידרת הענף (כח"ה ס' תנ" ס"ק 3).

✓ העלים שוכבים אחד על השני ומחפים את עציו לגמרי [היינו שראשו של העלה מגיע לעוקצו של העלה שלמעלה ממנו] וזה מצוה מן המובחר ומ"מ אם רובו כן- כשר (חז"ע ע"מ ע"מ).

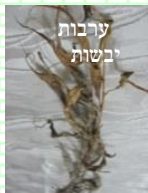
✓ לקחת הדסים לא מורכבים.
 ✓ יזהר שלא יהיו עלי ההדס גדולים ורחבים הרבה (חז"ע ע"מ ע"מ).

✓ נקטם ראש ההדס [כלומר העץ שבראש בד ההדס] כשר ומברכים עליו (ש"ע ס' תנ" ס"ק 1) [באופן שהעלים העליונים מחפים על הקטימה] ולכתחילה יש להדר ליטול הדס שלם שלא נקטם ראשו (חז"ע ע"מ ע"מ).

ערבה

✓ קנה אדום – הענף צבעו אדמדם ואפילו ירוק כשר (נ"י ס' תנ" ס"ק 2) (קנה לבן פסול).
 ✓ עלה משוך כנחל – צורת העלה מאורכת וצרה ואם עגול פסול.
 ✓ פיה חלק – שפת העלה חלקה ללא פגיונות (אם יש פגיונות קטנות כשרה).
 ✓ אורכה ג' טפחים (ש"ע ס' תנ" ס"ק 1) [אורכו בס"מ כאמור בהדס]

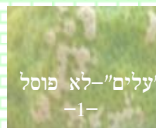

✓ ערבה שנקטם ראש עיצה פסולה (ש"ע ס' תנ" ס"ק 2) אבל אם נקטם העלה שבראשה כשרה (חז"ע ע"מ ע"מ) והמהדרין: לוקחים ערבה שבראש הענף צומח עלה קטן ("לבלוב") שבאופן זה ברור שלא נקטם מראש הענף כלום (כשרות ד' המינים ע"מ ק"ז). וזה לחומרא בעלמא (חז"ע ע"מ ע"מ).
 ✓ ערבה יבשה (שדהה הצבע הירוק (ש"ע ס' תנ" ס"ק 2)) או נשרו רוב עליה פסולה אבל כמושה כשרה (ש"ע ס' תנ" ס"ק 2). טוב להדר להחליף בחול המועד את הערבה כל יומיים או לפי הצורך, ניתן כיום להשיג ערבות בקרבת בתי כנסת המרכזיים יום יום.

אתרוג

✓ שיעור האתרוג כביצה בינונית היינו 54 גר', פחות מזה פסול (ש"ע ס' תנ" ס"ק 2) וטוב לקחת שיעור גדול יותר (שהרי במשך הזמן מצטמק!) (כשרות ארבעת המינים ע"מ ע"מ).
 ✓ יש לוודא שהפרישו תו"מ על האתרוג (חז"ע ע"מ ע"מ, רמ"א ס' תנ" ס"ק 2).
 ✓ שיהא האתרוג לא מורכב (מראהו כפרי הלימון!) שמורכב פסול (חז"ע ע"מ ע"מ).
 ✓ יש להקפיד לקנות מאיש נאמן ויר"ש או בקופסה סגורה עם השגחה ואם בכל זאת רואה שיש בעיה כלשהיא צריך לשאול רב מורה הוראה כגון:

- אתרוג עגול ככדור פסול (ש"ע ס' תנ" ס"ק 2).
- מצוי באתרוגים (1) שיש עליהם כעין קרום שצבעו כקרום בהיר המכונה "בלעטליך" [באידיש] או "עלים" [בעברית] – אינו פוסל את האתרוג והוא כשר [קרום זה נגרם כתוצאה מכך שעלי האתרוג נשענים עליו] (חז"ע ע"מ ע"מ, רס"א, ילקו"י ס' תנ" ס"ק 2, משנ"צ ס"ק 2, כשרות ארבעת המינים ע"מ ע"מ).
- ניטל עוקצו (2) והוא העץ שהאתרוג מחובר בו לאילן ונשאר במקומו גומה פסול (ש"ע ס"ק 2).
- אתרוג שניקב ונחסר מגופו עד שהגיע ללבן אפילו כל שהוא פסול אבל אם נחסר רק מהקליפה העליונה שהיא כמין גליד על האתרוג כשר (ק"י, ילקו"י ס"ק 2, כ"א, כש"ת קו מינים ע"מ ע"מ).
- נקב שנעשה באתרוג ע"י קוץ בהיותו באילן אע"פ שנראה חסר אם הוקרם עליו "עור" מלמעלה כשר (הרמ"א ס' תנ" ס"ק 2).

יש אתרוג שמטבע בריאתו אין לו פיטם ושושנה וקרוי אתרוג תמני (חז"ע ע"מ ע"מ) רס"א-רס"ג). ויש אתרוגים שיש להם פיטם ושושנה [הוא העץ שעל ראש האתרוג ונקרא גם דד] הרי באתרוג כזה אם ניטלה השושנה כשר (משנ"צ ס"ק 2, חז"ע ע"מ ע"מ) ואם ניטל הפיטם לגמרי פסול, אבל אם נשאר חלק מהפיטם כשר (הרמ"א ושו"ע ס"ז, חז"ע ע"מ ע"מ).

משרדי "האיחוד" טל': 08-8644452 ההודעות החשובות של העלון נמצאות בעמוד 4